

Impuls structuurrijke bosranden

- Natuurlijke bosranden voor prioritaire soorten -

Impuls structuurrijke bosranden

- Natuurlijke bosranden voor prioritaire soorten -

Tekst

Gerdien Bos (De Vlinderstichting) & Maartje Bleeker (Ecologica)

Met medewerking van

Alle betrokken terreinbeheerders en de vele vrijwilligers die monitoring hebben uitgevoerd

Rapportnummer

VS2024.029

Projectnummer

P2018.038

Kenmerk provincie Noord-Brabant

C2246906/4537544

Productie

De Vlinderstichting
Mennonietenweg 10
Postbus 506
6700 AM Wageningen
T 0317 46 73 46
E info@vlinderstichting.nl
www.vlinderstichting.nl

Subsidieverstrekker

Provincie Noord-Brabant (Margreet Zwols), subsidieregeling Biodiversiteit en leefgebieden bedreigde soorten

Deze publicatie kan worden geciteerd als

Bos-Groenendijk, G.I. & M.A.K. Bleeker (2024). Impuls structuurrijke bosranden – natuurlijke bosranden voor prioritaire soorten. Rapport VS2024.029, De Vlinderstichting, Wageningen.

Trefwoorden

Bosrandbeheer, hakhout, vrijwilligers, monitoring, bont dikkopje, kleine ijsvogelvlinder, Noord-Brabant

November 2024

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van De Vlinderstichting, noch mag het zonder een dergelijke toestemming gebruikt worden voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Omslagtekening: Eveline van der Jagt

Inhoud

Samenvatting	4
1. Inleiding	5
2. Locaties.....	8
3. Monitoring	14
4. Communicatie	18
5. Conclusie en aanbevelingen	20
Bijlage 1: Kaarten van de werkzaamheden	22

Samenvatting

Structuurrijke bosranden zijn belangrijk leefgebied voor vlinders en andere dieren zoals bijen, vogels, kevers, (vleer)muizen, amfibieën en reptielen. Sommige soorten zijn zelfs volledig afhankelijk van geschikte bosranden voor hun overleving. In het verleden zijn echter veel structuurrijke bosranden verdwenen en daarmee verdween ook de bijbehorende fauna van veel locaties. Ook een flink aantal prioritaire soorten van de provincie Noord-Brabant is afhankelijk van dergelijke structuurrijke bosranden. Dit project heeft daarom een impuls gegeven aan het areaal structuurrijke bosranden en aan de duurzame instandhouding daarvan. De belangrijkste maatregelen die in dit project zijn uitgevoerd, zijn:

- Het ontwikkelen van een geleidelijke overgang door het vellen of ringen van bomen of door het stimuleren van struikopslag langs de buitenkant.
- Het creëren van inhammen.
- Het openkappen van bospaden.
- Het creëren van een bloemrijke zoomvegetatie.
- Het door kap plaatselijk aanleggen van open plekken in het bos.
- Het aanplanten van inheemse bomen en struiken.

Binnen het project is ruim 8000 meter structuurrijke bosrand gecreëerd of hersteld. Daarnaast is bij acht verschillende organisaties het belang van structuurrijke bosranden weer extra onder de aandacht gebracht en hebben we de beheerders extra advies kunnen geven over welke elementen belangrijk zijn bij een structuurrijke bosrand. Ook is een tiental vrijwilligers betrokken bij het monitoren van de ontwikkelingen van deze bosranden en zijn er belangrijke contacten gelegd tussen de vrijwilligers en de beheerders waardoor snel actie kan worden ondernomen wanneer dit nodig is. Het plaatsen van informatieborden in zeven gebieden zorgt voor het informeren van bezoekers en het creëren van een breed draagvlak voor specifiek bosrandbeheer, maar ook in het algemeen voor beheer in het kader van biodiversiteit, wat over het algemeen voor een wat 'rommeliger' beeld zorgt, maar voor natuur veel waardevoller is. Voor resultaten van het bosrandenbeheer op de doelsoorten is de looptijd van het project wat te kort, maar de eerste positieve effecten zijn al wel zichtbaar geworden. We kunnen hiermee stellen dat het project geslaagd is in het geven van een nieuwe impuls aan bosranden.

1. Inleiding

Variatie is een sleutelwoord wanneer het gaat om biodiversiteit. Gevarieerde bosranden trekken dan ook veel meer soorten dan abrupte overgangen tussen bos en landbouwgebied of bospad. En een mooie, gevarieerde bosrand is niet alleen aantrekkelijk voor veel dieren, maar ook voor recreanten.

Leefgebied

Structuurrijke bosranden zijn belangrijk leefgebied voor vlinders en andere dieren zoals bijen, vogels, kevers, (vleer)muizen, amfibieën en reptielen. Sommige soorten zijn zelfs volledig afhankelijk van geschikte bosranden voor hun overleving. In het verleden zijn echter veel structuurrijke bosranden verdwenen en daarmee verdween ook de bijbehorende fauna van veel locaties. Ook een flink aantal prioritaire soorten van de provincie Noord-Brabant is afhankelijk van dergelijke structuurrijke bosranden, waaronder kleine ijsvogelvlinder, bont dikkopje, sporkehoutzandbij, kauwende metselbij, hazelworm, bunzing en hermelijn.

Er wordt door de verschillende terreinbeherende organisaties veel gedaan om weer meer structuurrijke bosranden te creëren. Ondanks de inzet is de totale oppervlakte van deze bosranden nog steeds te gering om robuuste, duurzame populaties mogelijk te maken voor de soorten die volledig afhankelijk zijn van structuurrijke bosranden. Daarnaast is het duurzaam in stand houden van de bosranden een belangrijk knelpunt voor terreinbeheerders. Door middel van subsidie kan vaak wel een structuurrijke bosrand aangelegd worden, maar deze groeit vervolgens vaak op korte termijn weer dicht zonder dat de terreinbeheerder de middelen heeft om het benodigde onderhoud uit te voeren. Dit project heeft daarom een impuls gegeven aan het areaal structuurrijke bosranden en aan de duurzame instandhouding daarvan.

De ideale bosrand

Een goede structuurrijke bosrand is minstens 10 meter breed, is gevarieerd in structuur, in leeftijd en in soorten en verloopt geleidelijk van lage naar hoge vegetatie. In zo'n bosrand leven de meeste planten en dieren. Kleine zangvogels broeden in de mantelzone en eten de insecten die er leven, vlinders en bijen voeden zich op de bloemen, reptielen vinden beschutting en gebruiken de bosrand als verbindingszone of overwinteringsplaats, roofvogels hebben vanuit de hoge bomen een mooi uitzicht op de naastgelegen weide of heide en muizen stellen zich onder de struiken in veiligheid wanneer op hen gejaagd wordt.

Een goede structuurrijke bosrand is gevarieerd in structuur, in leeftijd en in soorten.

Maatregelen

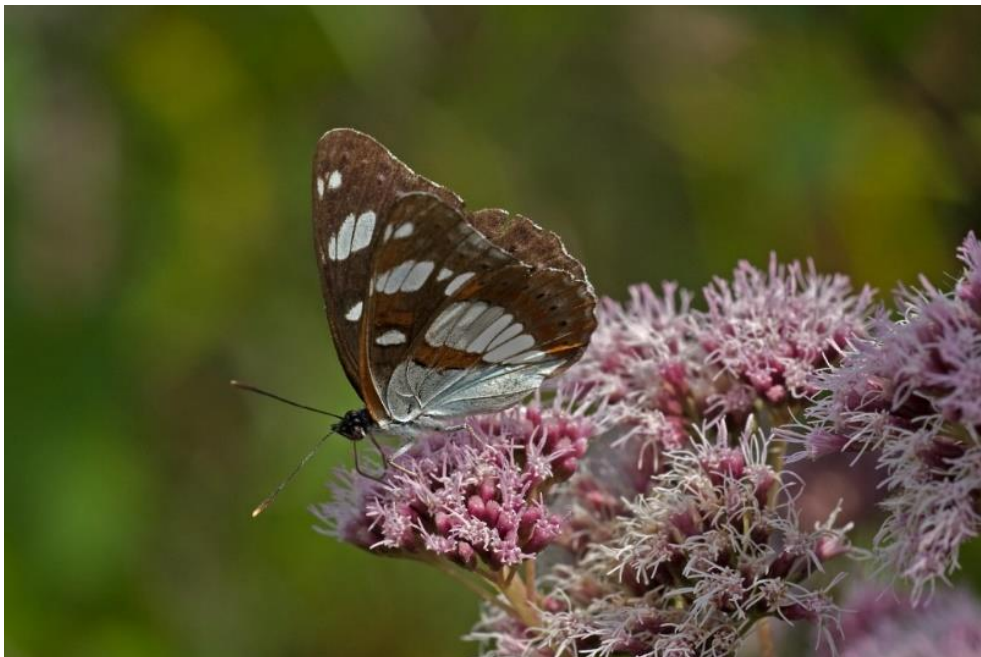
Bosranden zijn overal te vinden: aan de rand van het bos, langs bospaden en langs open plekken in het bos. De belangrijkste maatregelen om deze bosranden geschikt te maken voor veel soorten zijn:

- Het ontwikkelen van een geleidelijke overgang door het vellen of ringen van bomen of door het stimuleren van struikopslag langs de buitenkant.
- Het creëren van inhammen.
- Het openkappen van bospaden.
- Het creëren van een bloemrijke zoomvegetatie.
- Het door kap plaatselijk aanleggen van open plekken in het bos.
- Het aanplanten van inheemse bomen en struiken.

Doelstellingen

Het hoofddoel van dit project was duurzame areaalvergroting en instandhouding van structuurrijke bosranden als leefgebied voor bosrandvlinders en andere bosrandbewoners. Dit is uitgewerkt in drie speerpunten:

1. **Duurzame areaalvergroting van structuurrijke bosranden:** op de meest kansrijke plekken in Noord-Brabant worden scherpe bosranden omgezet in geleidelijk verlopende bosranden (minimaal 5000 meter).
2. **Duurzame instandhouding van structuurrijke bosranden:** op de plekken waar bosranden zijn omgevormd, worden vrijwilligers geworven (een zogenaamde hakhoutbrigade) voor het in stand houden hiervan op de lange termijn, of onderhouden de terreinbeheerders de bosranden zelf (minimaal 5 jaar).
3. **Communicatie en draagvlakvergroting:** via informatieborden en persberichten wordt het brede publiek geïnformeerd, waardoor natuurbeleving en draagvlak voor de maatregelen wordt vergroot. Ook worden vrijwilligers geworven voor de monitoring van doelsoorten (minimaal 5 jaar). De resultaten hiervan worden teruggekoppeld naar de terreinbeheerders, waardoor beheer kan worden geoptimaliseerd.

De kleine ijsvogelvlinder is één van de prioritaire soorten die afhankelijk is van structuurrijke bosranden (foto: Jan Nijendijk).

Doelgroep

Met dit project kijken we breder dan alleen het zoeken van samenwerking met natuurbeheerders. We vinden het niet alleen belangrijk dat onze natuur goed leefgebied is voor vlinders en andere soorten, maar ook dat deze natuur vol dieren en bloemen beleefd wordt door ieder die er komt. De beoogde doelgroep van dit project was dan ook drieledig:

1. **Bosbeheerders** (speerpunt 1 en 3): Grote terreinbeheerders (zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en het Brabants Landschap), gemeenten en particuliere boscijgenaren (zoals landgoedeigenaren en stichtingen), als eigenaren van de bosranden.
2. **Vrijwilligers** (speerpunt 2 en 3): We vinden het belangrijk dat bosbeheerders vrijwilligers betrekken bij de uitvoer van de werkzaamheden. Voor dit project werden vrijwilligers vooral geworven onder natuurliefhebbers.
3. **Recreanten** (speerpunt 3): Door communicatie ter plekke via een informatiebord wordt het brede publiek aangesproken. Dit bestaat uit wandelaars, fietsers, ruiters, hondenbezitters, kinderen... kortom, iedereen die wel eens in het bos te vinden is.

Doelsoorten

De soortgroepen waar we ons in dit project op richtten zijn insecten (dag- en nachtvlinders, bijen, kevers en sprinkhanen), vogels, zoogdieren, reptielen en amfibieën. Een groot aantal prioritaire soorten van de provincie Noord-Brabant leeft in natuurlijke bosranden. In tabel 1 wordt een beknopt overzicht gegeven van deze soorten.

Tabel 1: Prioritaire soorten die leven in structuurrijke bosranden

Insecten	Vogels	Zoogdieren	Reptielen & Amfibieën
Bont dikkopje	Draaihal	Das	Hazelworm
Bruine eikenpage	Geelgors	Dwergmuis	Boomkikker
Grote weerschijnvlinder	Bonte vliegenvanger	Gewone dwergvleermuis	
Kleine ijsvogelvlinder	Braamsluiper	Laatvlieger	
Spaanse vlag		Bunzing	
Sporkehoutzandbij		Hermelijn	
Kauwende metselbij		Wezel	
Weverboktor			
Slanke smalboktor			
Bosmierlieveheersbeestje			

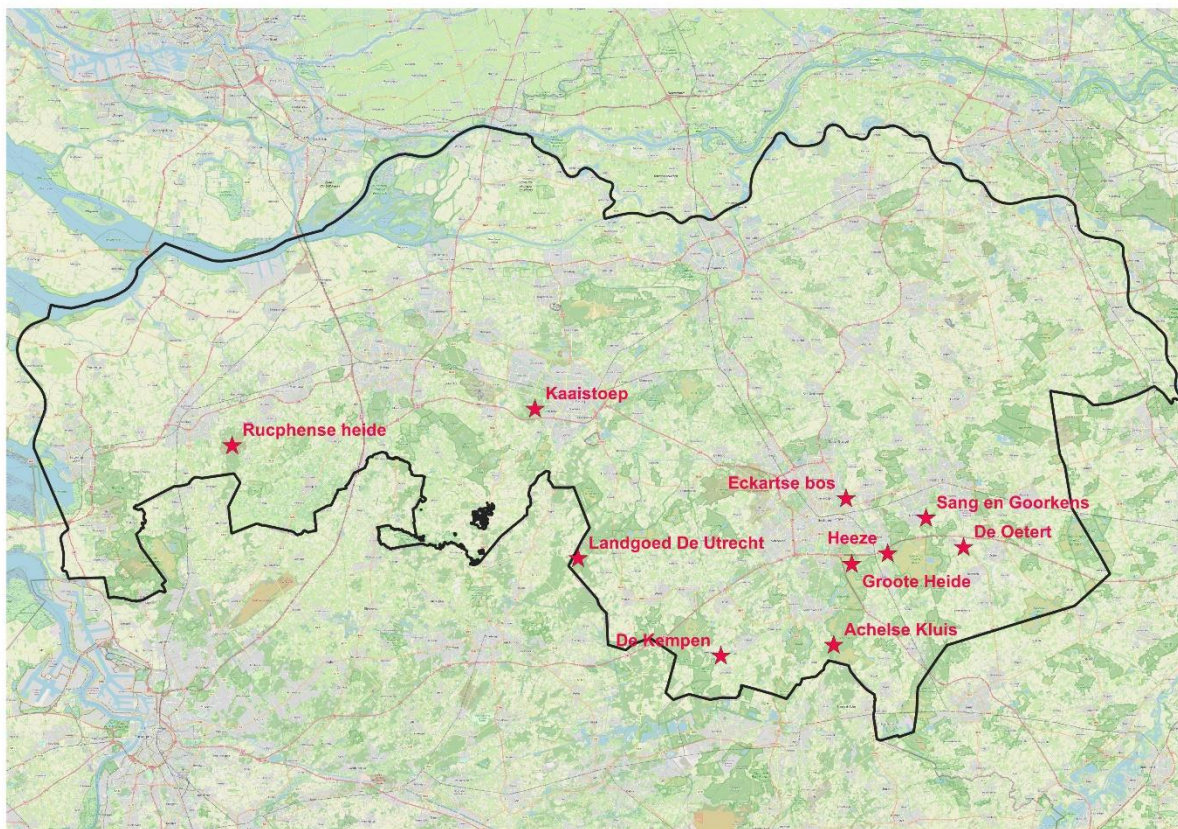

Kauwende metselbij (links) en sporkehoutzandbij (rechts)

2. Locaties

Op tien locaties verspreid over Noord-Brabant zijn tussen 2019 en 2021 verschillende strakke bosranden omgevormd tot structuurrijk, gevarieerd leefgebied voor bosrandsoorten. Na de werkzaamheden zijn informatiepanelen geplaatst op verschillende locaties waar veel recreanten komen.

De tien locaties waar werkzaamheden zijn uitgevoerd liggen verspreid in vooral de zuidelijke helft van de provincie (afbeelding 1). De locaties worden hieronder één voor één besproken.

Afbeelding 1: De tien locaties waar maatregelen hebben plaatsgevonden in het kader van dit project.

Groote Heide

Op de Groote Heide bij Leende zijn kleinschalig maatregelen uitgevoerd in de bosrand. Dit bestond voornamelijk uit het kappen van inhammen. Inheems loofhout is hierbij ontzien en de takken zijn deels blijven liggen in takkenrillen als leefgebied voor reptielen, vogels, zoogdieren en dieren die leven van dood hout. De werkzaamheden hebben plaatsgevonden in de winter van 2019/2020. Het gebied is in beheer bij het Brabants Landschap.

Nieuw gekapte inham in een bosrand op de Groote Heide.

Heeze

Bij Heeze zijn in de winter van 2019/2020 op verschillende plaatsen in het bos werkzaamheden uitgevoerd. Dit bestond uit het uitbreiden van open plekken, het uitdunnen van de bosrand, het creëren van elzenhakhout, het verwijderen van opslag en het aanplanten van nieuw struweel. Bij de werkzaamheden werd struweel ontzien, en daarbij werd voornamelijk op kamperfoelie gelet. Doelsoorten voor dit gebied waren kleine ijsvogelvlinder en grote weerschijnvlinder. Het gebied wordt beheerd door Staatsbosbeheer.

Nieuw afgezet elzenhakhout bij Heeze.

De Oetert

In de Oetert zijn verschillende inhammen gekapt in de bosrand om meer structuur te creëren. Op de open plekken krijgt kamperfoelie de ruimte, de waardplant van de kleine ijsvogelvlinder. De werkzaamheden zijn uitgevoerd in de winter van 2019/2020.

Werkzaamheden in de Oetert.

Er zijn flink wat bomen gekapt om in de Oetert open, zonnige plekken in de bosrand te creëren.

Sang en Goorkens

In Sang en Goorkens zijn in 2007 al verschillende inhammen gekapt voor de kleine ijsvogelvinder. Deze inhammen waren grotendeels dichtgegroeid met voornamelijk braamstruweel, en zijn in de winter van 2019/2020 opnieuw opengemaakt. Daarnaast zijn op andere plaatsen in het gebied nieuwe inhammen gemaakt. De belangrijkste doelsoort in dit gebied is de kleine ijsvogelvinder. Het gebied is in beheer bij Staatsbosbeheer.

Nieuw gekapte inham in vochtig loofbos bij Sang.

Eerder gekapte inham bij Goorkens die weer dicht is gegroeid met manshoog braamstruweel en opnieuw is opengemaakt.

Eckartse Bos

In het Eckartse Bos zijn over een lengte van 740 meter maatregelen uitgevoerd in zes verschillende bosranden. De bosranden, voornamelijk bestaande uit grove en Corsicaanse den, zijn gedund en er zijn inheemse struikvormers (hondsroos, sleedoorn, wilde kardinaalsmuts en trosvlier) aangeplant op de ontstane open plekken. De werkzaamheden zijn uitgevoerd in de winter van 2019/2020. De belangrijkste doelsoort was de kleine ijsvogelvinder. Het Eckartse Bos is eigendom van gemeente Eindhoven en in beheer bij Bosgroep Zuid Nederland.

Opengekapte inham in één van de bosranden in het Eckartse Bos.

Achelse Kluis

De Achelse Kluis is een klein gebiedje langs de Tongelreep ten zuiden van Valkenswaard en in beheer bij Staatsbosbeheer. Hier zijn inhammen gekapt in de bosrand en het bos zelf is opener gemaakt door te dunnen en open plekken te creëren. Het dode hout is deels blijven liggen in de vorm van takkenrillen of als liggende boomstammen.

Het bos bij de Achelse Kluis is open gemaakt door te dunnen en open plekken te creëren.

Informatiepaneel langs het wandelpad bij de Achelse Kluis.

Landgoed De Utrecht

Op Landgoed De Utrecht zijn twee vlindercorridors aangelegd over een lengte van 1000 meter. De ene corridor verbindt de ecologische verbindingszone van het Belgisch Agentschap Natuur & Bos met het natte heidegebied Moerbleek. Het traject snijdt door een relatief dicht bos met Douglassparren en Amerikaanse eik. De andere corridor verbreedt een bestaand bospad dat door een naaldbos loopt met voornamelijk grove den en Douglasspar. De stroken zijn gemiddeld 20 meter breed en her en der zijn extra inhammen in het bos gekapt. Jonge inlandse eiken en overig loofhout in de oorspronkelijke bosrand zijn gespaard bij de kapwerkzaamheden. In de inhammen zijn takkenhopen aangelegd en er is inheems loofhout aangeplant. De werkzaamheden zijn uitgevoerd in de winter van 2020/2021. De belangrijkste doelsoort was het bont dikkopje. Landgoed De Utrecht wordt beheerd door verzekeringsmaatschappij a.s.r.

Bospad met monotone bosrand door naaldbos op Landgoed De Utrecht, vóór de werkzaamheden.

De vlindercorridor die de open natuur van België en Landgoed De Utrecht met elkaar verbindt, vlak na de aanleg.

De Kaaistoep

In de Kaaistoep zijn enkele strakke bosranden omgevormd naar een mantelzoomvegetatie, met een totale lengte van ongeveer 1000 meter. Eén van de locaties was een dichte bosrand langs het fietspad Bels Lijntje. Hier is de bosrand open gemaakt door els en berk af te zetten. Markante randbomen zijn blijven staan en bloeiende en vruchtdragende inheemse struiken zijn aangeplant. De bosrand sluit zo aan bij het bijenlint van de gemeente Tilburg en de faunapassage over de A58. Verderop langs hetzelfde fietspad zijn inhammen gekapt in de bosrand. Hier bestond het bos voornamelijk uit grove den. Op andere locaties was al een mantelzoomvegetatie aanwezig, maar deze was erg verruigd. Er zijn kleinschalige maatregelen genomen om de vegetatie weer wat opener te maken. De werkzaamheden zijn in de winter van 2021/2022 uitgevoerd. Het gebied is in beheer bij TWM Gronden B.V.

Strakke bosrand in de Kaaistoep langs fietspad het Bels Lijntje, vóór de werkzaamheden.

Maatregelen langs het "mooie pad" in de Kaaistoep om de mantelzoomvegetatie te herstellen.

Rucphense Heide

In de Rucphense Heide zijn de doelsoorten bont dikkopje en bruine eikenpage aanwezig, maar slechts sporadisch. De Rucphense heide is in beheer bij het Rijksvastgoedbedrijf en vanwege de positie van het Rijksvastgoedbedrijf is het niet mogelijk om werkzaamheden geldelijk te steunen, maar kon vanuit dit project wel geadviseerd worden over effectief beheer. Na een gezamenlijk veldbezoek is derhalve voor de beheerder een beheeradvies opgesteld om het leefgebied van deze twee soorten hier te verbeteren.

Veldbezoek op de Rucphense Heide, naar onder andere leefgebied van het bont dikkopje.

De Kempen

In de Kempen is op twee locaties gewerkt in de bosranden in de winter van 2021/2022. De belangrijkste doelsoort was hier de bruine eikenpage. Daarom zijn kleinschalige maatregelen genomen om ruimte te maken voor jonge eikenopslag. Kleine eikjes die al in de bosrand stonden, zijn daarbij ontzien. Verder zijn de kapwerkzaamheden uitgevoerd om meer zoninval te krijgen en ruimte te bieden aan ontwikkeling van de mantel en de zoom. Dit gebied is in beheer bij Staatsbosbeheer.

Bij Kromhurken in de Kempen zijn wilgen, eiken, sporkehout en kamperfoelie vrijgezet van onder andere vogelkers en berk.

3. Monitoring

Op alle locaties is monitoring uitgevoerd, deels professioneel, deels door vrijwilligers. De focus van de monitoring lag op het tellen van vlinders langs vaste transecten volgens de methode van het Landelijke Meetprogramma Dagvlinders (onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring). Op enkele plekken waar werkzaamheden zijn uitgevoerd, waren al vrijwilligers actief met een vlinderroute. Dat maakt het mogelijk om wat verder terug te kijken. In de bespreking van de resultaten kijken we voornamelijk naar de (zeldzame) doelsoorten van bosranden: kleine ijsvogelvlinder, grote weerschijnvlinder, bont dikkopje, bruine eikenpage, keizersmantel en grote vos.

Tellingen

In de 10 gebieden waar maatregelen zijn genomen lopen inmiddels 15 vlinderroutes. Er waren hier al 4 bestaande routes en daar zijn nog 11 nieuwe routes aan toegevoegd, waardoor de ontwikkelingen op deze locaties goed gevolgd kunnen worden. Voor de meeste van de nieuwe routes zijn vrijwilligers gevonden, zodat de ontwikkelingen ook op langere termijn gevolgd kunnen volgen. Voor de andere routes is jaarlijks professionele monitoring uitgevoerd om in ieder geval gedurende de loop van het project de ontwikkelingen te kunnen volgen. Deze routes zijn minder vaak, maar wel in de vliegtijd van de doelsoorten, gelopen. In tabel 1 wordt weergegeven hoe vaak elke route jaarlijks geteld is.

Tabel 1: Aantal tellingen per route per jaar vanaf 2014 (de start van de monitoring in het kader van dit project was in 2019)

Route	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1626, 't Ossekopke (Rucphense hei)	22	28	18	14	20	23	20	19	23	15	16
1674, Bosrand Heeze	22	18	19	19	25	17	15	14	20	20	19
1675, Bosrand Heeze 2	21	18	19	19	25	17	15	14	20	20	19
2547, Kaaistoep - 't Mooie Pad algemeen					19	13	18	18	31	41	67
2857, Achelse Kluis - Noord-Brabant						1	2	3	2	3	14
2858, Groote Heide 1 - Noord-Brabant						1	4	3	3		
2861, De Oetert - Noord-Brabant						1	2	3	3	1	2
2863, Sang en Goorkens 2 - Noord-Brabant						1	7	4	4	1	3
2864, Eckartse Bos 1 - Noord-Brabant						1	3	12	12	14	
2865, Eckartse Bos 2 - Noord-Brabant						1	3	8	10	14	
3042, Landgoed De Utrecht bosrand							5	16	3	1	3
3050, Sang en Goorkens 1 nieuwe versie							14	15	22	20	25
3250, Kaaistoep Bels Lijntje 1								3	25	36	46
3251, Kaaistoep Bels Lijntje 2								3	27	35	39
3752, Holle Witrijt Kempen - bruine eikenpage										3	8

Bruine eikenpage in de Kempen (foto: Dick Noordhof)

Doelsoorten

In acht van de tien gebieden zijn gedurende het project in totaal zeven doelsoorten waargenomen: bont dikkopje, bruine eikenpage, grote vos, grote weerschijnvlinder, keizersmantel, kleine ijsvogelvlinder en spiegeldikkopje (zie tabel 2). De meeste doelsoorten worden helaas maar sporadisch waargenomen op de routes. Voor de routes die regelmatig door fanatieke vrijwilligers worden geteld, mogen we aannemen dat de resultaten een goede weergave zijn van wat er werkelijk op de route voorkomt. Dit geldt voor de gebieden Rucphense Heide (Ossekopke), Heeze, de Kaaistoep, het Eckartse Bos en Sang & Goorkens. In de overige gebieden (Achelse Kluis, Landgoed de Utrecht en de Kempen) was het aantal tellingen lager en speelt trefkans een grote rol in de interpretatie van de resultaten.

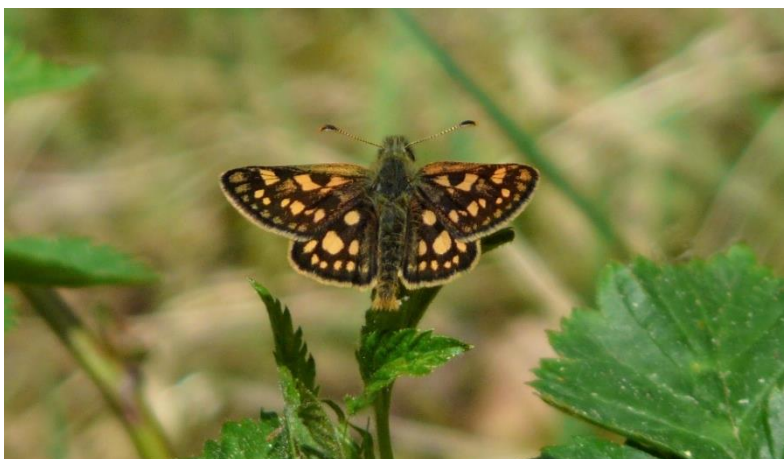
Bij het interpreteren van de resultaten is het daarnaast goed om in het oog te houden dat bij insecten jaarlijkse fluctuaties onder invloed van de weersomstandigheden een grote rol spelen. De jaren 2023 en 2024 waren bijvoorbeeld zeer slechte vlinderjaren. Ook is niet gecorrigeerd voor hoe de tellingen vallen in de vliegtijd van de soort. De getallen in tabel 2 kunnen dus niet opgevat worden als trends.

Tabel 2: Doelsoorten die zijn gezien tijdens de tellingen op de routes in de jaren 2018-2024

route	Soort	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1626, 't Ossekopke	bruine eikenpage	1						
	keizersmantel					2		
	bont dikkopje	1	1		1	1		
1674 & 1675, Bosrand Heeze	grote weerschijnvlinder				1			
	kleine ijsvogelvlinder							1
	spiegeldikkopje		1					
	keizersmantel					1		
2547, Kaaistoep - 't Mooie Pad	grote vos							5
2857, Achelse Kluis	bont dikkopje			1	1			
2864 & 2865, Eckartse Bos	kleine ijsvogelvlinder		1	2		5	2	
3042, Landgoed De Utrecht	bont dikkopje			3	8	8		10
3050 & 2863, Sang en Goorkens	kleine ijsvogelvlinder			1	12	39	40	16
	keizersmantel					1		
3752, Holle Witrijt Kempen	bruine eikenpage						1	3

Rucphense Heide

Op de Rucphense Heide is het aantal bosrandsoorten al jaren laag. De tellers, die al tellen sinds 2008, hebben het bont dikkopje drastisch achteruit zien gaan op hun route ('t Ossekopke). De bruine eikenpage was al vanaf het begin schaars en is na 2018 niet meer in het gebied gezien. Effecten van de maatregelen zijn bij deze soorten op de route nog niet terug te zien.

Bont dikkopje op de Rucphense Heide (foto: Wanny Schelling)

Heeze

Bij Heeze kwamen nog geen doelsoorten voor. Het is positief om te zien dat grote weerschijnvlinder, kleine ijsvogelvlinder en spiegeldikkopje allemaal al een keer gezien zijn op de route. Dat wil nog niet zeggen dat zich hier nu populaties bevinden, maar zwervers weten het gebied in ieder geval te vinden. Ook buiten de routes worden er de laatste vijf jaar meer (losse) waarnemingen van deze soorten gedaan (bron: NDFF).

Kaaistoep

In de Kaaistoep kwamen geen prioritaire soorten voor en het doel was dan ook voornamelijk het versterken van het leefgebied voor bosrandsoorten in het algemeen. Wel vermeldenswaardig is dat de grote vos steeds vaker in dit gebied wordt gezien en in 2024 ook met vijf exemplaren werd aangetroffen op de route langs 't Mooie Pad.

Achelse Kluis

Bij de Achelse Kluis waren bont dikkopje en kleine ijsvogelvlinder beoogde doelsoorten, al kwamen beide soorten nog niet in de omgeving voor. Het bont dikkopje is twee keer gezien tijdens een telling. Waarschijnlijk ging het om zwervers, maar het aantal tellingen en de trefkans is te laag om deze resultaten goed te kunnen duiden. Wel is duidelijk dat zich hier nog geen levensvatbare populaties van de doelsoorten hebben gevestigd.

Landgoed De Utrecht

Op Landgoed De Utrecht was het bont dikkopje de belangrijkste doelsoort. Het bont dikkopje kwam al voor in het gebied, voornamelijk op het tweede deel van de telroute waar al jaren eerder maatregelen voor deze soort waren genomen. De bonte dikkopjes die tijdens de tellingen zijn waargenomen, zijn ook vooral op het tweede deel van de route gezien. Positief is dat er in 2022 en 2024 ook enkele malen bonte dikkopjes zijn gezien op het eerste deel van de route. Dit is een duidelijk effect van de maatregelen, want deze bosrand was voor de werkzaamheden geen geschikt leefgebied voor deze soort.

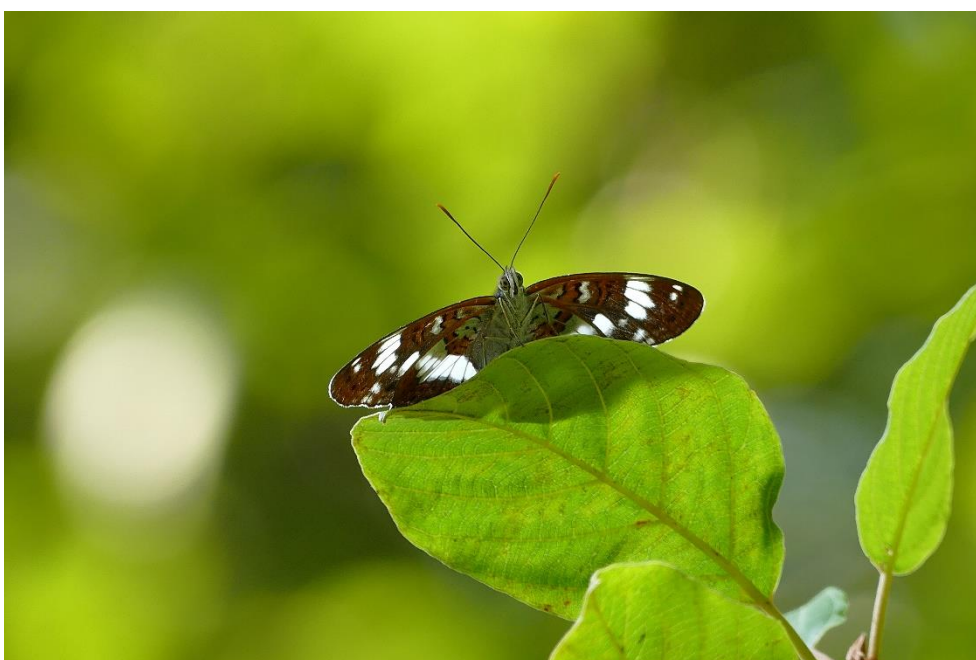
Tweede deel van de vlinderroute op Landgoed De Utrecht. Hier zijn al eerder maatregelen genomen om bosrandsoorten te versterken, en daar heeft het bont dikkopje van geprofiteerd (foto: Gerdien Bos).

Eckartse Bos

In het Eckartse Bos was de kleine ijsvogelvinder een doelsoort. Dit was een nieuwkomer in het gebied: in 2016 werden de eerste waarnemingen gedaan (op enkele uitzonderingen van vóór het jaar 2000 na). Sindsdien heeft de soort zich uitgebreid in het Eckartse Bos. Op de routes zien we geen duidelijk effect van de maatregelen in het aantal individuen. Zowel op de routes als in losse waarnemingen (bron: NDFF) lijkt het er zelfs eerder op alsof de kleine ijsvogelvinder een piek had in 2022 en daarna weer ging afnemen. Zowel 2023 als 2024 waren echter geen goede jaren voor de soort, dus invloeden van het weer spelen hier een duidelijke rol.

Sang en Goorkens

In Sang en Goorkens lijkt de kleine ijsvogelvinder te profiteren van de maatregelen die genomen zijn. Er werden in 2022 en 2023 duidelijk meer vlinders gezien dan in de jaren daarvoor. In 2024 lag het aantal individuen weer lager, maar dit jaar was voor de kleine ijsvogelvinder landelijk gezien een vrij slecht jaar.

Kleine ijsvogelvinder (foto: Dick Noordhof)

Kempen

In de Kempen was voornamelijk de bruine eikenpage een doelsoort. De soort komt voor in het gebied en de maatregelen waren bedoeld om de populaties van de soort te versterken. Omdat de maatregelen pas in 2022 zijn uitgevoerd, is het nog te vroeg om effect daarvan terug te zien in de telresultaten.

Groote Heide

Op de Groote Heide zijn geen doelsoorten waargenomen. Dit was hier ook niet verwacht, omdat de soorten ook in de directe omgeving van het gebied niet voorkomen. Het doel was in dit gebied voornamelijk het versterken van het leefgebied voor bosrandsoorten in het algemeen, maar naar andere soortgroepen dan dagvlinders is in dit project geen onderzoek gedaan.

De Oetert

In de Oetert was de kleine ijsvogelvinder een doelsoort. De soort was hier nog niet bekend, maar komt wel in de omgeving voor. Tijdens de tellingen is de soort echter niet gezien en ook buiten de route zijn geen (losse) waarnemingen gedaan (bron: NDFF).

4. Communicatie

Eén van de speerpunten van dit project was draagvlakvergroting. Daarom hebben we zowel bij de monitoring als bij het onderhoud van de bosranden vrijwilligers betrokken. Het brede publiek is geïnformeerd over het project door middel van informatiepanelen.

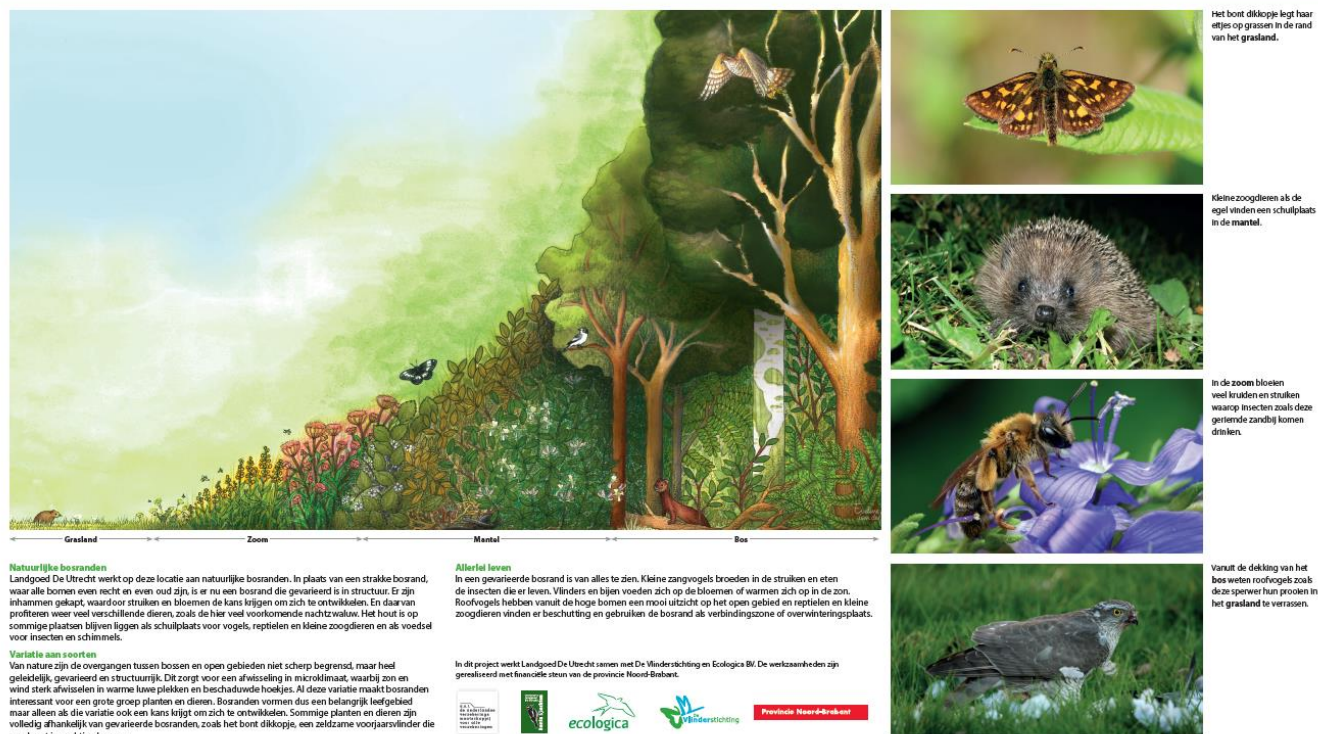
Vrijwilligersavond

Op 10 mei 2022 heeft er een vrijwilligersavond plaatsgevonden voor alle tellers en terreinbeheerders die betrokken zijn bij één van de locaties. De avond werd bezocht door ongeveer 15 mensen. We hebben tijdens de bijeenkomst laten zien wat er op de verschillende locaties voor werkzaamheden zijn uitgevoerd, wat er tot nu toe is waargenomen en wat de doelsoorten zijn van het project. Ook hebben we aandacht besteed aan enkele moeilijk te herkennen soorten. De bijeenkomst werd door de deelnemers bijzonder gewaardeerd en er ontstonden zinvolle gesprekken tussen de tellers en de terreinbeheerders. Naar aanleiding daarvan zijn in sommige bosranden aanvullende maatregelen genomen.

Informatiepanelen

Na de werkzaamheden zijn informatiepanelen geplaatst in zeven gebieden, namelijk: de Groote Heide, Heeze, Sang en Goorkens, het Eckartse Bos, de Achelse Kluis, Landgoed De Utrecht en de Kaaistoep. In afbeelding 2 wordt het ontwerp van het informatiebord getoond.

Natuurlijke bosranden als bron van biodiversiteit

Afbeelding 2: Het informatiepaneel zoals dat is geplaatst op Landgoed De Utrecht.

Vrijwilligersgroepen

Op verschillende locaties is een vrijwilligersgroep actief die werkzaamheden uitvoert in het gebied onder leiding van de terreinbeheerder. Niet overal werd er gebruik gemaakt van de hulp van vrijwilligers, sommige terreinbeheerders kozen er juist voor om het onderhoud van de bosranden te laten plaatsvinden door hun eigen mensen.

De vrijwilligersgroep op Landgoed De Utrecht gaat elke twee weken op pad en helpt mee met het onderhouden van de structuurrijke bosranden.

5. Conclusie en aanbevelingen

Binnen het project is ruim 8000 meter structuurrijke bosrand gecreëerd of hersteld. Daarnaast is bij acht verschillende organisaties het belang van structuurrijke bosranden weer extra onder de aandacht gebracht en hebben we de beheerders extra advies kunnen geven over welke elementen belangrijk zijn bij een structuurrijke bosrand. Ook is een tiental vrijwilligers betrokken bij het monitoren van de ontwikkelingen van deze bosranden en zijn er belangrijke contacten gelegd tussen de vrijwilligers en de beheerders waardoor snel actie kan worden ondernomen wanneer dit nodig is. Het plaatsen van informatieborden in zeven gebieden zorgt voor het informeren van bezoekers en het creëren van een breed draagvlak voor specifiek bosrandbeheer, maar ook in het algemeen voor beheer in het kader van biodiversiteit, wat over het algemeen voor een wat 'rommeliger' beeld zorgt, maar voor natuur veel waardevoller is. Voor resultaten van het bosrandenbeheer op de doelsoorten is de looptijd van het project wat te kort, maar de eerste positieve effecten zijn al wel zichtbaar geworden. We kunnen hiermee stellen dat het project geslaagd is in het geven van een nieuwe impuls aan bosranden.

Tijdens het project zijn ook verschillende verbetermogelijkheden aan het licht gekomen:

Algemeen

- 1) Beheerders willen graag bosrandbeheer uitvoeren, maar hier was bij de start van het project niet structureel geld voor beschikbaar. Vanaf 2021 is gelukkig ook mantel- en zoombeheer opgenomen als beheermaatregel voor de bostypen in het Subsiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL). In de praktijk wordt bosrandbeheer echter nog niet grootschalig toegepast. Het vastleggen op kaart van bosranden, wellicht binnen de SNL-typologie, kan helpen om bosrandbeheer structureel een plaats te geven in het beheer.
- 2) Goed bosrandbeheer is maatwerk en hier is veel specialistische kennis voor nodig. Het is aan te bevelen deze specialistische kennis actiever uit te dragen naar bosbeheerders, bijvoorbeeld in de vorm van workshops.

Inhoudelijk

- 1) De maatregelen dienen gefaseerd en kleinschalig uitgevoerd te worden.
- 2) Bruine eikenpage wordt als een moeilijke soort beschouwd voor beheer, want wanneer moet je beheren? Gedurende het hele jaar kunnen beheermaatregelen een sterk negatieve impact hebben op de soort. Door niet te beheren wordt leefgebied echter ook ongeschikt. Het is voor deze soort dan ook extra van belang kleinschalig en gefaseerd te beheren. Het is hierbij van belang dat kleine eikjes gespaard blijven en er nectarplanten (met name braam, maar ook sporkehout) beschikbaar blijven. Terugsnoeien en verwijderen van struiken en bomen, bijvoorbeeld berk, Amerikaanse eik en grove den kan zonder problemen in de winter gebeuren, wanneer zorgvuldig met aanwezige kleine eikjes wordt omgesprongen, en ook het deels terugsnoeien van sporkehout en braam kan in de winter worden uitgevoerd, zolang er van deze soorten ook een groot deel overblijft om voor voldoende nectar te kunnen zorgen.
- 3) Het vrijgekomen hout van bosrandbeheer wordt vaak ter plaatse in de bosrand neergelegd. Dit zorgt voor verruiging van de bosrand, waardoor weer snel beheer nodig is. Bovendien verdwijnt hierdoor de aanwezigheid van open zonnige bodem, wat juist een essentieel onderdeel is van een waardevolle bosrand, met name in droge bossen. Er dient derhalve voor gezorgd te worden dat snoeihout slechts plaatselijk op hopen in de bosrand wordt neergelegd, of wat dieper in het bos.
- 4) Bij het kappen van inhammen in het bos kan ongewenst massale opslag van één soort boom of struik optreden, bijvoorbeeld van Amerikaanse eik of gewone esdoorn. Bij uitgebreide aanwezigheid van dergelijke risico-soorten kan de inham

beter op een andere plek gesitueerd worden of dient er de eerst jaren extra beheerd te worden. Aanplant van gewenste struiken in de inham kan de massale opslag helpen verminderen. Wanneer er slechts een enkel exemplaar van dergelijke risico-soorten in de buurt van de toekomstige inham staat kan deze het beste tegelijk met het openkappen van de inham worden gekapt.

Het is beter om het vrijgekomen hout niet allemaal in de bosrand te laten liggen, om snelle verruiging te voorkomen (foto: Gerdien Bos).

Dankwoord

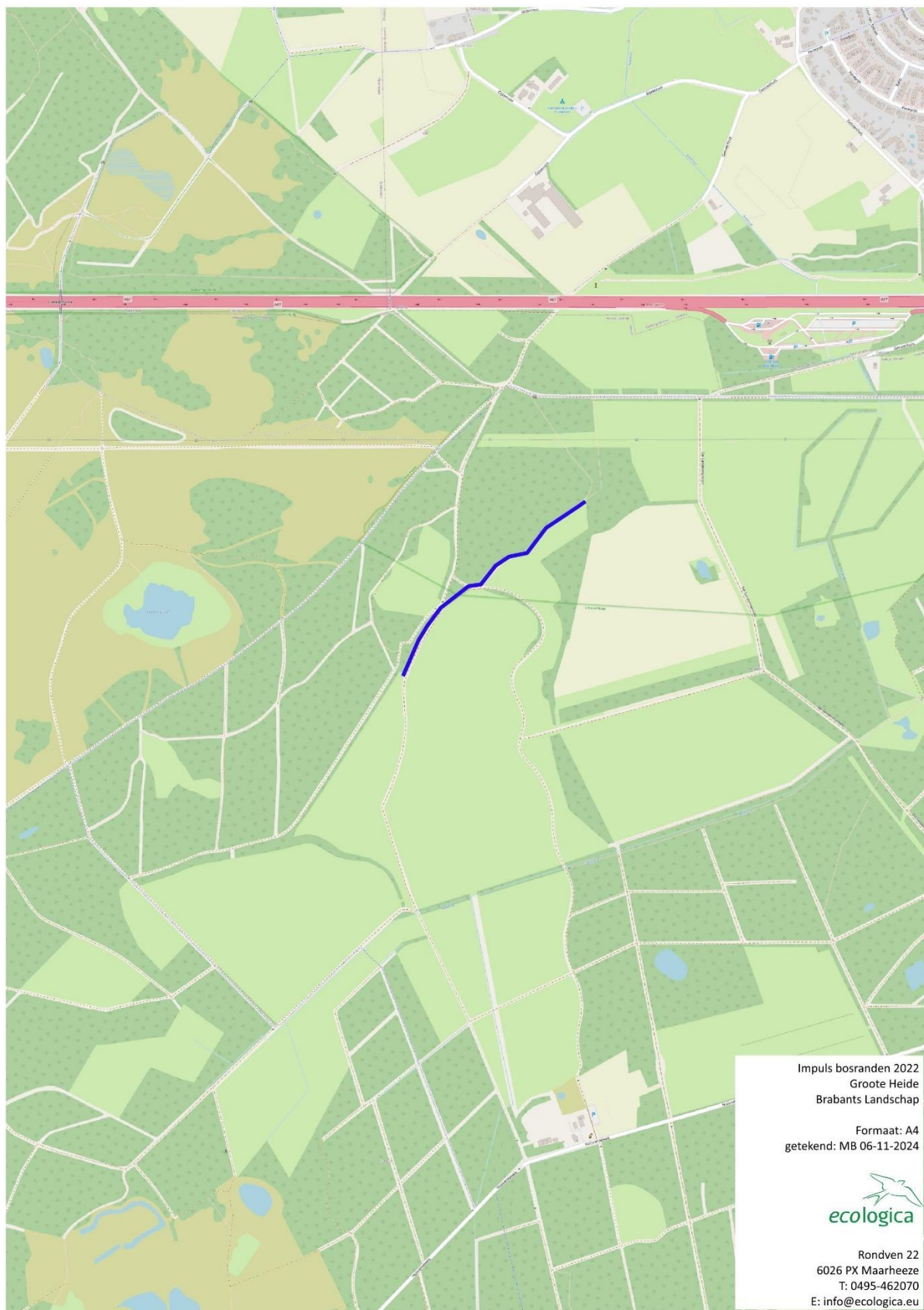
We willen alle vrijwilligers die betrokken zijn (geweest) bij de monitoring en bij het onderhouden van de bosranden enorm bedanken voor hun inzet. Zonder jullie had dit project niet kunnen slagen!

Ook dank aan de terreinbeheerders die hebben meegedacht over en meegewerkt aan passende maatregelen in hun gebieden, en voor de eigen middelen die zij daarbij hebben ingezet. Dankzij die inspanningen is er nieuw leefgebied gecreëerd voor kwetsbare soorten.

Tot slot dank aan Margreet Zwols die dit project vanuit de provincie Noord-Brabant heeft begeleid. Namens alle prioritaire soorten: bedankt voor de financiële ondersteuning van dit project!

Bijlage 1: Kaarten van de werkzaamheden

Groote Heide

Heeze

Oetert/Sluis 10

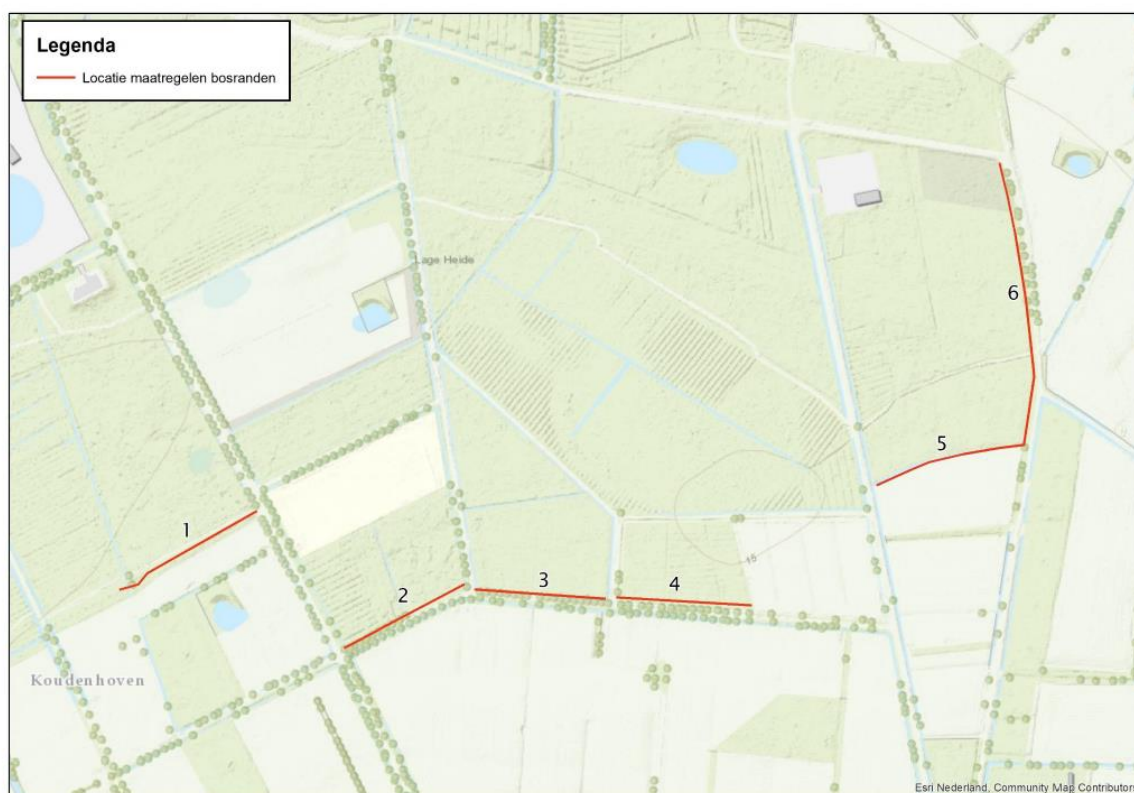

Sang en Goorkens

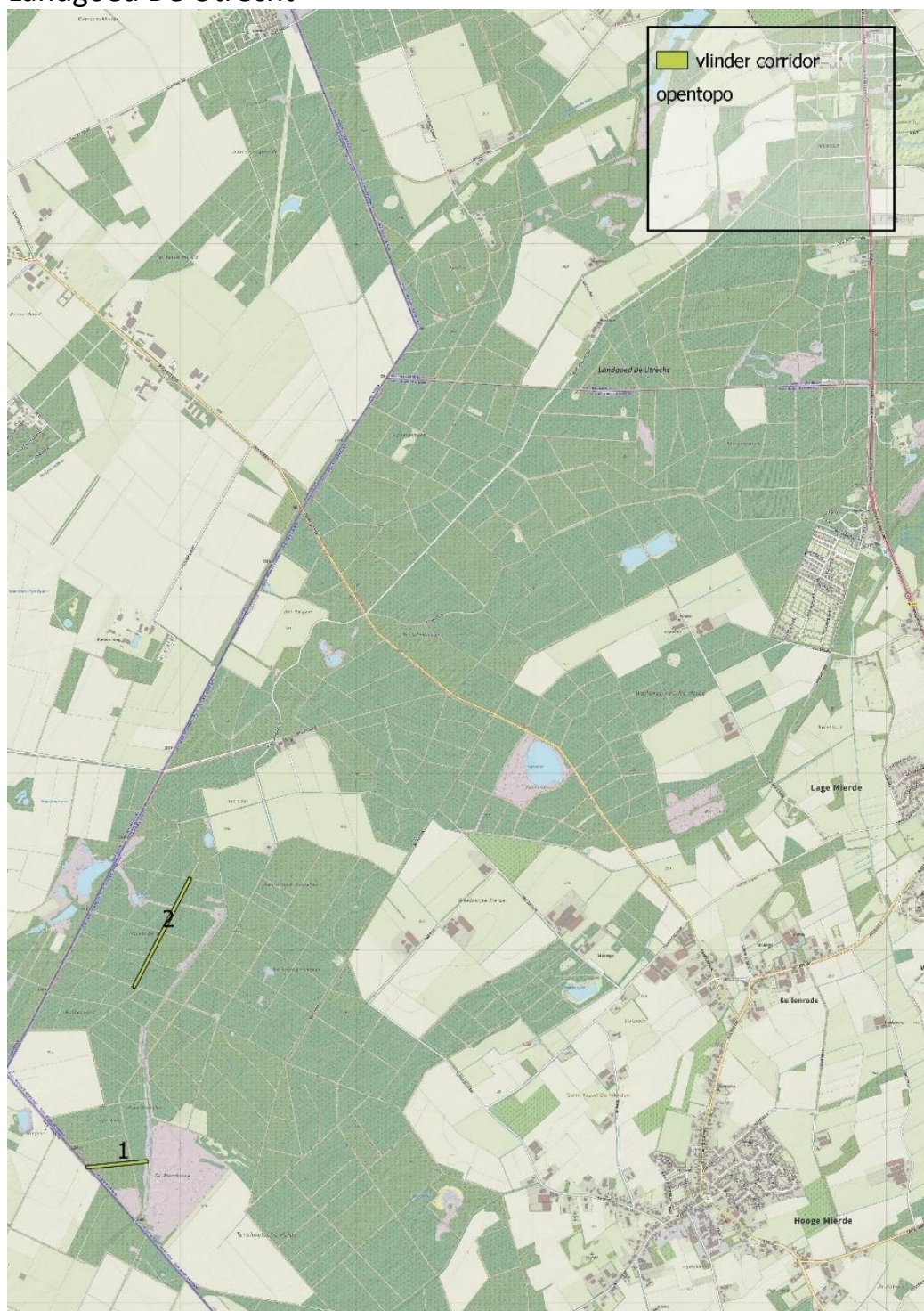
Eckartse Bos

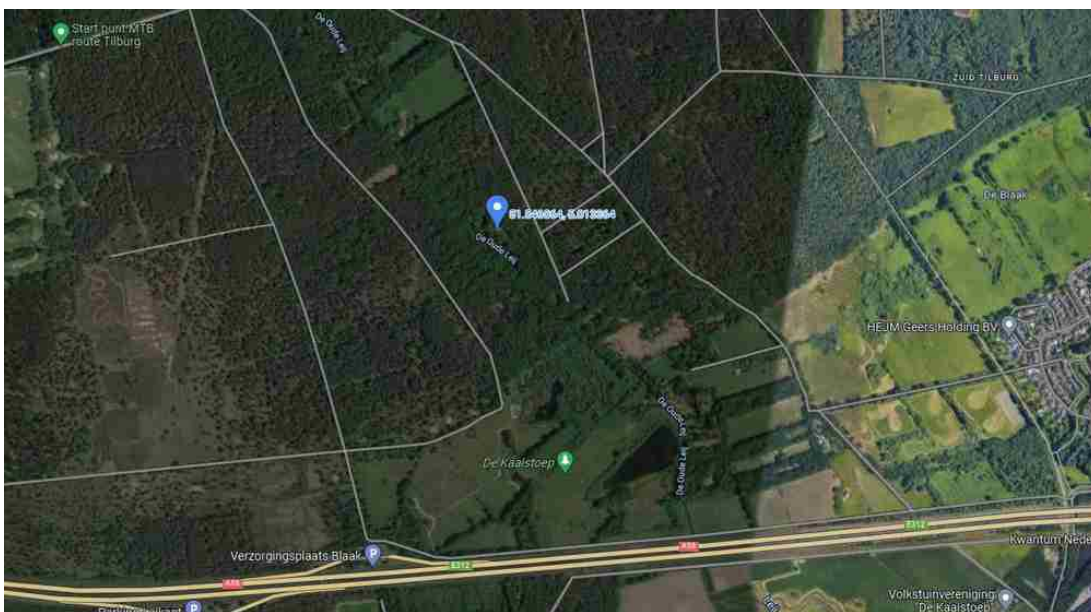
Achelse Kluis

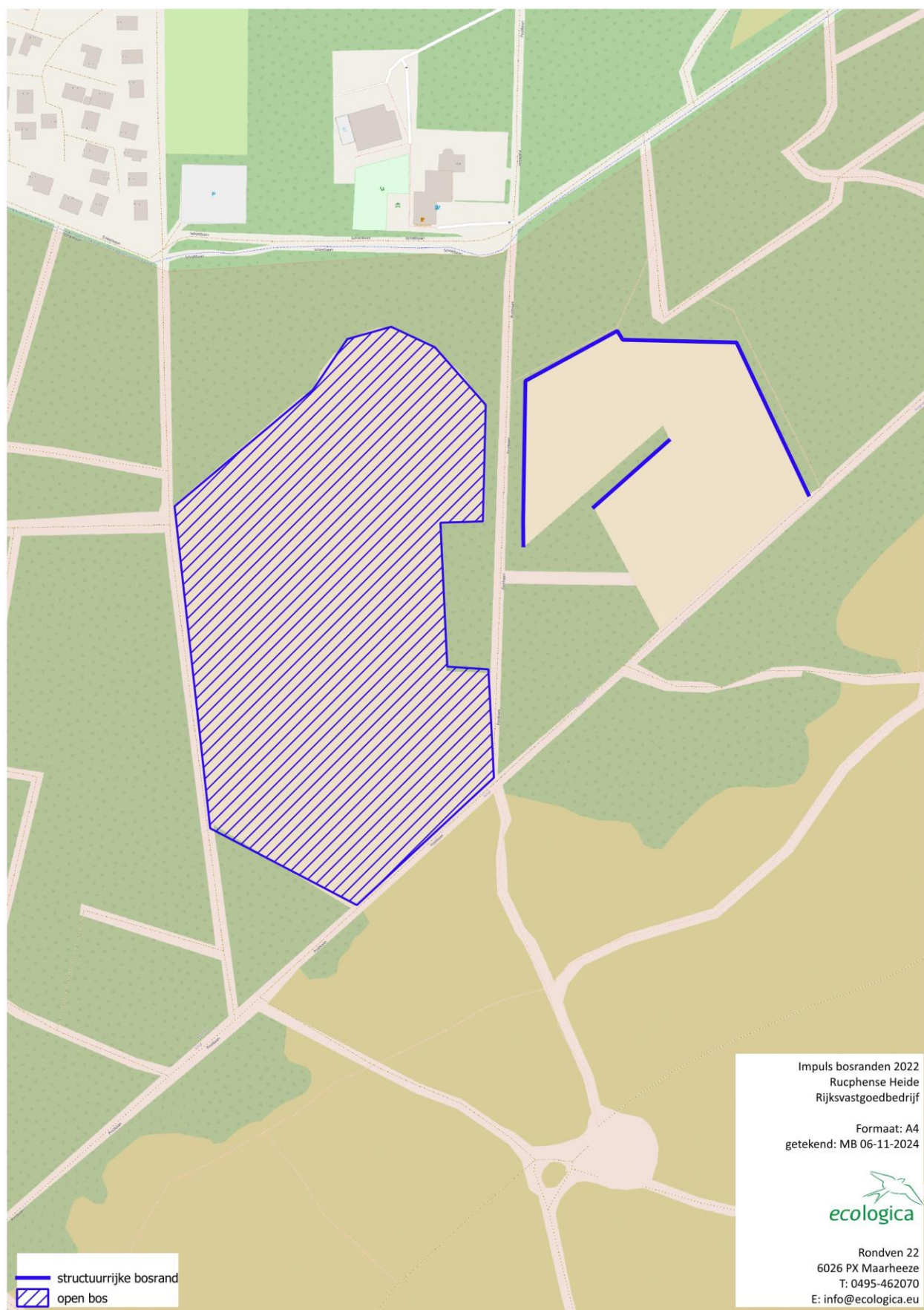
Landgoed De Utrecht

De Kaaistoep

Rucphense Heide

De Kempen

